माध्यमिक तहमा यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षाले किशोर किशोरीमा पारेको प्रभाव सम्बन्धि शोधपत्र

प्रस्तुतकता
पुनम कार्की
परीक्षा सि.नं. :२१८००८३ (२०७१)
त्रि.वि. दता नं.: ९-२-२१४-२६२-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वष स्वास्थ्य शिक्षा विषय (५९८)
को पाठ्यभार पूरा गन तयार पारिएको एक शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र संकाय
जनता बहमुखी क्याम्पस
स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा विभाग
इटहरी, सुनसरी
२०८०

घोषणा पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकायतर्फ स्नातकोत्तरतह दोस्रो वर्ष स्वास्थ्य शिक्षा विषयको कोड नं. ५९८ को पाठ्यभार पूरा गर्न तयार पारिएको एक शोधपत्र हो । यसका लागि इटहरी उपमहानगरपालिकामा अवस्थित तीनवटा माध्यमीक विद्यालयका ३७० जना किशोरकिशोरीहरूबाट प्राप्त विवरणहरुका आधारमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस माध्यमिक तहमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षाले किशोर किशोरीमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा गरिएको अध्ययनबाट प्राप्त जानकारी एवम् तथ्याङ्कहरुलाई यस शोधपत्रमा उल्लेख गरिएको छ । उक्त तथ्यहरु मेरो आफ्नै अध्ययन कार्य र व्यक्तिगत प्रयासको प्रतिफल हो । जसमा उतरदाताहरुसँगको प्रत्यक्ष अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सुचना एवम् जानकारीहरुलाई व्याख्या तथा विश्लेषण गरि उल्लेख गरिएको छ भनी स्वयम् घोषणा गर्दछु ।

पुनम कार्की

एम.एड. दोस्रो वर्ष

जनताबहुमुखीक्याम्पस

Janta Multiple Campus

इटहरी, सुनसरी, नेपाल

Itahari, Sunsari, Nepal

स्थापित : २०४५

Estd.2045

(त्रिभुवनविश्वविद्यालयव्यवस्थापन, मानविकीतथाशिक्षाशास्त्र सङ्काय सम्बन्धनप्राप्त)

विश्वविद्यालयअनुदानआयोगबाट गुणस्तर प्रत्यायनकृत (वि.सं.२०७५)

(Accredited by University Grants Commission (UGC) Nepal (2018 A.D.)

☎०२५-५८१३००

FAX: ०२५-५८००६४

प.सं.
Ref:

मिति– ………

Date: ……………

सिफारिस पत्र

उपरोक्त सम्बन्धमा यस क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वष स्वास्थ्य शिक्षा विषयको कोड नं. ५९८ को आंशिक आवश्यकता परिपूति गनको लागिपुनम कार्कीले तयार पारेको **"माध्यमिक तहमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षाले किशोर किशोरीमा पारेको प्रभाव"** सम्बन्धी गरिएको एक अध्ययन शीषकको शोधकाय मेरो प्रत्यक्ष निदशन र परिवेक्षणमा गन भएको र निजको शोधकाय र शोध लेखनबाट म पूण सन्तुष्टि प्रकट गद बाह्य परीक्षणको लागि सिफारिस गदछु ।

....

स.प्रा. श्री बीरेन्द्र कार्की

आन्तरिक सुपरिवेक्षक

स्वास्थ्य शिक्षा विभाग

जनता बहमुखि क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

☎०२५-५८१३००
FAX: ०२५-५८००६४

जनताबहुमुखीक्याम्पस

Janta Multiple Campus

इटहरी, सुनसरी, नेपाल

Itahari, Sunsari, Nepal

स्थापित : २०४५

Estd.2045

(त्रिभुवनविश्वविद्यालयव्यवस्थापन, मानविकीतथाशिक्षाशास्त्र सङ्काय सम्बन्धनप्राप्त)

विश्वविद्यालयअनुदानआयोगबाट गुणस्तर प्रत्यायनकृत (वि.सं.२०७५)

(Accredited by University Grants Commission (UGC) Nepal (2018 A.D.)

प.सं.
Ref:

मिति– ………

Date: …………..

शोधनिदशकको सिफारिस-पत्र

उपरोक्त सम्बन्धमा यस क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वष स्वास्थ्य शिक्षा विषयको कोड नं. ५९८ को आंशिक आवश्यकता परिपूति गनको लागि पुनम कार्कीले तयार पारेको ''**माध्यमिक तहमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षाले किशोर किशोरीमा पारेको प्रभाव**'' सम्बन्धी गरिएको एक अध्ययन शीषकको शोधपत्र शोधनिदशक तथा सुपरिवेक्षकबाट बाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिक भई आएको हदाँ निजको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. सह.प्रा. संजीव कुमार यादव, ……………………………………
स्वास्थ्य शिक्षा विभाग(विभागीय प्रमुख)
जनता बहमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी

२. सह.प्रा. बीरेन्द्र कार्की ……………………………………
स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा विभाग(आन्तरिक सुपरिवेक्षक)
जनता बहमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी

३……………………………………………(बाह्यपरीक्षक) ……………………………………

……………………………………………

मिति:……………………………………

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय स्वास्थ्य तथा जनसंख्या विभाग एम.एड.दोश्रो बषको आंशिक आवश्यकता पुरा गन '**माध्यमिक तहमा यौन तथा प्रजनन्स्वास्थ्य शिक्षाले किशोर किशोरीमा पारेको प्रभाव**'शीषकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्र पूरा गन प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नियमित सुपरिवेक्षण, मागदशन दिनुहने निदशक श्री बीरेन्द्र कार्की ज्यूलाई हादिक कृतज्ञता ज्ञापन गदछु । साथै यस विभागका आदरणीय गुरुज्यूहरु प्रति पनि आभार प्रकट गदछु । अध्ययनको क्रममा आवश्यक तथ्याङ्क तथा सूचना उपलब्ध गराएर सहयोग पुरयाउन नमूना छनौटमा परेका इटहरी उपमहानगरपालिकाका श्री त्योती माध्यमिक विद्यालय, कविर माध्यमिक विद्यालय र जनता माध्यमिक विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थीहरुलाई हादिक धन्यवाद ज्ञापन गदछु । साथै अध्ययनकोक्रममा अमूल्य सहयोग र सुझाव दिने मेरा श्रीमान ओम राज कार्की तथा परिवारका अन्य सदस्यहरु तथा अन्य मित्रहरुप्रति पनि आभार व्यक्त गदछु । यस शोध पत्रलाई कम्प्युटर टाइप तथा सेटिङ्ग गरी सहयोग गनुहने इशा स्टेशनरी एण्ड साईवर सेन्टरलाई धन्यवाद नदिइरहन सक्दिन।

शोधसार

यस शोधपत्र सुनसरी जिल्लाको इटहरी उपमहानगरपालिकाका तीनवटा सामुदायिक विद्यालयमा केन्द्रित रहेको छ । यस अध्ययनका लागि माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरुमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धि ज्ञान पत्ता लगाउनु, किशोर किशोरीहरुमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य सम्बन्धि दृष्टिकोण थाहा पाउनु, माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरुमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षाले उनिहरुको व्यवहारमा पारेको प्रभाव पत्ता लगाउनु उद्देश्यहरु राखिएको छ ।

प्रस्तुत अनुसन्धान काय वणनात्मक ढाँचामा आधारित रही तयार पारिएको छ ।अनुसन्धान कायका लागि आवश्यक जनसंख्या माध्यामिक तह कक्षा ९ देखि कक्षा १२ का छात्रा १९८ र छात्र १७२ जना गरी जम्मा ३७० विद्यार्थीहरुलाई आधार मानिएको छ । जनगणना विधिको आधारमा तथ्याङक संकलन गरिएको छ । तथ्याङ्क संकलन गदा प्रश्नावलि निमाण गरि संरचित प्रश्नहरु कक्षामा गई विद्यार्थीहरुलाई भन लगाई तथ्याङक गरिएको छ । अनुसन्धानबाट प्राप्त तथ्याङकलाई आवश्याकताअनुसार तालिकीकरण गरी व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा अध्ययन क्षेत्रमा लिइएको विद्यार्थीहरुको जनसंख्यालाई हदा ३७० जना मध्ये २०८ जना छात्रा र १६२ जना छात्र रहेका थिए । धमका आधारमा अधिकांश विद्यार्थीहरुले हिन्दु धम मान्ने गरेको ४१.६२ प्रतिशत र सबैभन्दा कम इस्लाम धम मान्ने ५.४० प्रतिशत रहेको पाइयो । उमेरगत आधारमा अधिकाश विद्यार्थीहरु १५ वषका २८.६४ प्रतिशत र सबैभन्दा कम १३ वषका ४.५९ प्रतिशत रहेको पाइयो । जातिगत आधारमा सबैभन्दा बढी ब्राम्हण जाति २३.५१ प्रतिशत सबैभन्दा कम गुरुङ्ग जाति २.७० प्रतिशत रहेको पाईयो ।यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य ज्ञानलाई हेदा विद्यार्थीहरुमा १०० प्रतिशतमा नै ज्ञान रहेको पाइयो । यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य सम्बन्धि जानकारी लिने माध्यममा घरपरिवारबाट भन्ने ९.४६ प्रतिशत, रेडियो / टिभीबाट ४.५९ प्रतिशत र पुस्तक अध्ययनबाट भन्ने ३८.३४ प्रतिशत र माथिका सबै भन्ने ४७.२९ प्रतिशत रहेको पाइयो ।पुरुषहरुको मुख्य प्रजनन अंग अण्डाकोष हो भन्ने ४.५९ प्रतिशत रहेको पाइयो भने लिङ्ग हो भन्ने ८५.१३ प्रतिशत रहेको पाइयो ।महिलाको मुख्य प्रजनन अंग अण्डाशय हो भन्ने १४.८६ प्रतिशत रहेको र यौनी भन्ने ४६.८३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । स्त्रीहरुको यौन तथा प्रजनन्अंग योनी हो भन्ने ८०.१० प्रतिशत रहेको पाइयो । स्त्रीहरुको

अण्डा र पुरुषको शुक्रकिटको मिलन अण्डबाहिनी नलीमा हन्छ भन्ने ५५.९४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । महिलामा अण्ड र शुक्रकिटको मिलन पछि गभ रहन्छ भन्ने ५६.०३ प्रतिशत र गभ रहँदैन भन्नेमा ४३.९७ प्रतिशत रहेको पाईयो। गभधान मुख्य लक्षण रजस्वला बन्द हनु हो भन्ने ७२.१६ प्रतिशत रहको पाइयो। हस्तमैथुन गदा यौन रोगबाट बच्न सकिन्छ भन्ने ५८.६४ प्रतिशत रहेकोदेखिन्छ ।

यौन प्रसारित रोग र एच.आई.भी. एड्स सम्बन्धि ज्ञान १०० प्रतिशतमा नै रहेको देखिन्छ । एड्सको प्रमुख कारक तत्व भाइरस हो भन्ने ९३.१६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षा माध्यमिक तह देखि नै दिनु उपयुक्त हन्छ भन्ने ६६.४९ प्रतिशत रहेको पाईयो । माध्यामिक तहमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गनु आवश्यक छ भन्ने ९३.४८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य शिक्षासँग सम्बन्धि लेख रचना वा कायक्रम हेनुठीक हो भन्ने ८१.७६ प्रतिशत रहेको पाइयो ।

यौन तथा प्रजननस्वास्थ्य सम्बन्धि ज्ञान हासिल गन पाठ्यपुस्तक मात्र पयाप्त हदैन भन्ने ८१.७६ प्रतिशत रहेको पाइयो । नेपालको सन्दभमा यौन तथा प्रजननस्वास्थ्यको बारेमा धारण विकास नभएको कारण अशिक्षा हो भन्ने ४८.२० प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।यौन तथा प्रजनन्स्वास्थ्य शिक्षाको ज्ञानले परिवारको आकारमा व्यवस्थापन गन सहयोग गदछ भन्ने ४४.६० प्रतिशत रहेको पाइयो । किशोरावस्थामा यौन शिक्षाको जानकारीले यौन रोगबाट बच्न सकिन्छ भन्ने ४२.७० प्रतिशत रहेको पाइयो ।यौन तथा प्रजनन्स्वास्थ्यको आवश्यकता यौन तथा प्रजनन्स्वास्थ्य सम्बन्धि रहेको समस्या समाधान गन भन्ने ४१.६२ प्रतिशत रहेकोपाइयो ।

विषय सूची

शिषक **पेज नं**

मुख पृष्ठ *i*

घोषणापत्र *ii*

सिफारिस पत्र *iii*

स्वीकृति पत्र *iv*

कृतज्ञताज्ञापन *v*

शोधसार *vi*

विषयसूची *viii*

तालिका सूची *xii*

अध्याय -एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी १

१.२ समस्याको कथन ६

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ७

१.४ अध्ययनको महत्व ८

१.५ अध्ययनको परिसीमा ९

१.६ अध्ययनमा प्रयोग भएका शब्दावलीको परिभाषा १०

अध्याय -दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन १२

२.२ व्यवहारिक साहित्यको पुनरवलोकन १५

२.३ अध्ययनका लागि पुनरावलोकनको उपयोगिता २०

२.४ अवधारणात्मक ढाँचा २१

अध्याय- तीन

अध्ययन विधि तथा प्रक्रिया

३.१ अनुसन्धान ढाँचा २३

३.२ तथ्याङ्क संकलनका स्रोतहरू २४

३.२.१ प्राथमिक स्रोतहरू २४

३.२.२ द्वितीय स्रोतहरू २४

३.३ अध्ययनको जनसङ्ख्या २४

३.४ नमूना छनौट विधि २४

३.५ नमुनाको आकार २५

३.६ तथ्याङक संकलनको साधन र वैधता २५

३.७ तथ्याङक संकलन प्रक्रिया २५

३.८तथ्याङकको व्याख्या र विश्लेषण २६

अध्याय-चार

तथ्याङ्क तथा उपलब्धिको व्याख्या र विश्लेषण

४.१ विद्यार्थीहरुको सामान्य विशेषता २७

४.१.१ लिङ्गको आधारमा विद्यार्थीको वगिकरण २७

४.१.२ विद्यार्थीको उमेरगत समुह २८

४.१.३ विद्यार्थीहरुको जातजातिगत विवरण २९

४.१.४ विद्यार्थीहरुको धमगत विवरण ३०

४.१.५ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि जानकारी लिएको विवरण ३०

४.१.६ पुरुषको मुख्य प्रजनन अंगको ज्ञान सम्बन्धि विवरण ३१

४.१.७ महिलाहरुको मुख्य प्रजनन अंगको ज्ञान सम्बन्धि विवरण ३२

४.१.८ स्त्रीहरुको अन्य यौन अंगको ज्ञान सम्बन्धि विवरण ३३

४.१.९ शुक्रकीट र अण्डाको मिलन हने अंग सम्बनिध ज्ञान ३३

४.१.१० गभाधानको मुख्य लक्षणसम्बन्धि ज्ञान ३४

४.२ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षा ३५

४.२.१ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको आवश्यकता ३५

४.२.२ यौन शिक्षा दिन उपयुक्त तह ३६

४.२.३ किशोरावस्थामा यौन सम्बन्धि जानकारी ३६

४.२.४ हस्तमैथुन गदा हने फाइदा ३७

४.२.५ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षाले परिवारको आकारमा पान प्रभाव ३८

४.२.६. यौन शिक्षाले व्यक्तिमा आएको परिवतन ३९

४.३. सारांश तथा प्राप्तिहरु ४०

४.३.१ सारांश ४०

४.३.२ प्राप्तिहरु ४१

अध्याय – पाँच

निष्कष र सुझावहरु

५.१ निष्कष ४४

५.२ सुझावहरु ४५

५.२.१ सामान्य सुझावहरु ४५

५.२.२ नीतिगत सुझावहरु ४५

५.२.३ भावी अध्ययनका लागि सुझावहरु ४६

सन्दभ सामग्री

प्रश्नावली

तालिका सूची

तालिका नं.	विवरण	पेज नं.

१ विद्यार्थीहरुको लिङ्गीय विवरण २७

२ विद्यार्थीको उमेर समुह विवरण २८

३ विद्यार्थीहरुको जातजाति सम्वन्धि विवरण २९

४ विद्यार्थीहरुको धम सम्बन्धि विवरण ३०

५ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धि जानकारी लिने माध्यमको विवरण ३१

६ पुरुषको मुख्य प्रजनन अंग सम्बन्धि विवरण ३१

७ महिलाहरुको मुख्य प्रजनन अंग सम्वन्धि विवरण ३२

८ स्त्रीहरुको यौन अंग सम्बन्धि विवरण ३३

९ स्त्रीको अंगमा शुक्रकोट र अण्डाको मिलन हने सम्बन्धि ज्ञानको विवरण ३४

१० गभाधानको मुख्य लक्षणको विवरण ३४

११ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको आवश्यकता सम्बन्धी विवरण ३५

१२ यौन शिक्षा दिन उपयुक्त तहको विवरण ३६

१३ किशोरावस्था यौन शिक्षाको जानकारीको विवरण ३७

१४ हस्तमैथुन गदा हने फाइदा सम्बन्धी विवरण ३७

१५ यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षाको ज्ञानले परिवारको आकारमा परेको प्रभाव सम्बन्धि विवरण ३८

१६ यौन शिक्षाले व्यक्तिमा आएको परिवतनको विवरण ३९